

In memoriam

Miljenka Fischer Devetak 1943 – 2000

Ovoga ljeta izgubili smo našu dragu kolegicu mr. Miljenku Fischer Devetak, koja je svoje najplodnije godine rada provela u Institutu za povijest umjetnosti, ostavivši za sobom duboki trag svojim radom, a nadasve toplom i prisnom osobnošću. Širila je među nama prijateljsko ozračje i ono nas je, kao i brojni zajednički zadaci i akcije, godinama s njom povezivalo, pa se teško miriti sa činjenicom konačnog i u svakom slučaju preuranjenoga gubitka. Izuzetnom osobnošću mogla je još mnogo toga dati i struci i ljudima.

Prije nepune dvije godine, kad su ju intimni razlozi nagnali da napusti Zagreb, ispratili smo ju u prijevremenu mirovinu s dobrim željama za sretnu budućnost, koja joj se otvarala. Tada se okrenula nova stranica njene životne putanje odvođeći ju u Sloveniju, gdje je s novim domom našla novi zavičaj, koji je ubrzo postao mjesto njenog konačnog smiraja. Nitko tada nije ni slutio da će nas tako naglo zauvijek napustiti.

Miljenka se pridružila našem Institutu kao stalna djelatnica 1982. godine, kad je već bila istraživački čvrsto usmjerena i stručno formirana, no njezina je suradnja s Institutom započela mnogo ranije. Po završetku studija na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu, gdje je diplomirala 1968. godine, priključila se istraživačkim ekipama Instituta na proučavanju urbanističkog razvoja povijesnih gradova, a potom je upisala postdiplomski studij kod prof. Milana Preloga na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Magistrirala je 1973. godine s temom *Oblikovni problemi Južnog Zagreba*, koja je u sklopu projekata Instituta razrješavala važan i nedovoljno proučavan segment suvremene izgradnje i urbanizacije velikih gradova. Tom se problematikom tada, kao i danas, bavio malen broj povjesničara umjetnosti. Ranih sedamdesetih godina istraživački program Instituta bio je pretežno okrenut povijesnim razdobljima i južnim primorsko-dalmatinskim prostorima, pa je ta tema, uz nekoliko magistarskih i doktorskih rado-

va kod profesora Milana Preloga, naznačila početak obrade urbaniteta na području zanemarenih, manje atraktivnih sjevernohrvatskih regija. Nakon magisterija Miljenka se nije zausstavila. Iste 1973. godine položila je stručni ispit i time stekla zvanje diplomiranog inženjera-arhitekta. U arhitektonskom zvanju ponajprije se zaposlila u Arhitektonskom projektnom zavodu PLAN u Zagrebu, a potom je radila u Birou Lenhard u Beču. Premda se osim toga i samostalno bavila projektiranjem, tijekom godina njezine su se preokupacije iz prakse sve više prebacivale u područje teorijskih i znanstvenih problema arhitekture, napose modernog i suvremenog urbanizma. Vođena tim htijenjima odlazi u Rim, gdje je na Arhitektonskom fakultetu specijalizirala obnovu povijesnih središta.

S velikim radnim i studijskim iskustvima napokon se posve opredijelila za istraživački rad došavši u Institut za povijest umjetnosti (1982) u trenutku kad je program Instituta tražio da se krene prema sustavnoj umjetničkoj topografiji Hrvatske. Na tom važnom nacionalnom zadatku bila je potrebna suradnja specijalista različitih profila i usmjerenja. Miljenkina specijalizacija, stečena u Zagrebu, Beču i Rimu, bila je pritom dragocjena, a nisu bila zanemariva ni njena iskustva arhitekta praktičara. Široka erudicija omogućila joj je da s mnogo većim razumijevanjem sagledava urbanističke i arhitektonske probleme prošlosti, a osobito sadašnjosti, kojom se najviše bavila. Značajnu ulogu u njenom usmjeravanju prema istraživanju graditeljskog nasljeđa i urbanih struktura naselja i gradova imao je profesor dr. Milan Prelog, njen uzor i mentor magistarskog rada, koji je u to vrijeme na čelu Instituta koordinirao znanstvena istraživanja. Prelog je znao dobro procijeniti Miljenkin doprinos na institutskim projektima, a ona je to povjerenje višestruko opravdala. Možda je upravo suradnja s profesorom Prelogom i bila presudna u njenoj odluci da arhitektonskoj praksi nadredi istraživački rad. Tezu profesora Preloga o »gradu kao najvećem i najsloženijem umjetničkom djelu, koje se stvara kolektivnim htijenjem kroz stoljeća i pokoljenja, i predaje nasljednicima u baštinu«, Miljenka je od samog početka dosljedno prihvatila da bi se u daljnjem radu zdušno zalagala na očuvanju povijesnih naselja. Na tim je temeljnim postavkama izgradila visoko etički odnos prema kulturnom nasljeđu urbanog, prirodnog i povijesnog krajolika. U svom je stručnom, istraživačkom i teorijskom radu doslovce izgarala.

Kad je sredinom osamdesetih godina pokrenut projekt posebnog znanstvenog i nacionalnog značaja: *Umjetnička topografija Hrvatske*, čiji se metodološki model utvrđivao na primjeru sjevernog hrvatskog grada Koprivnice, Miljenka je, uz prof. Milana Preloga i dr. Mariju Planić-Lončarić, od samog početka sudjelovala u organizacijskom timu. Upravo na tom poslu došle su do izražaja njezine raznorodne sposobnosti i osobite vrline. Bila je organizator terenskoga rada, arhitekt i dokumentarni snimatelj povijesnih spomenika arhitekture, istraživač urbanističkog razvoja grada Koprivnice i njene arhitekture 19. i 20. stoljeća, bila je po potrebi i vozač na terenu, i to sve u nježnoj, ali izdržljivoj i radno nadasve savjesnoj osobi. Zato je i bila među nama toliko omiljena. Radno iskustvo nastavila je i u ekipi na topografskoj evidenciji i povijesno-umjetničkoj interpretaciji grada Križevaca i okolice. U objavljenoj knjizi *Križevci – grad i okolica* bila je suurednica i autorica dionice o profanoj arhitekturi. Istraživala je i druga povijesna središta sjeverne Hrvatske, prim-

jerice: Karlovac, Viroviticu, Našice i Bjelovar. Posebno valja istaknuti njezin doprinos analizi niza zagrebačkih naselja izgrađenih poslije rata na desnoj obali Save, koja su promijenila urbanu sliku i udarila pečat urbanog života prekosavskog Zagreba. Svoja opažanja o tom problemu sažela je u »Radovima IPU« (9/1985) pod naslovom *Neke primjedbe o oblikovnim značajkama nove izgradnje u južnom Zagrebu*. Rezultate svog znanstvenog i stručnog rada objavljivala je u časopisima, zbornicima i drugim publikacijama, a metodološke i teorijske rasprave o obnovi i suvremenoj urbanizaciji malih gradova zapaženo je iznosila na međunarodnim skupovima i kongresima, te objavljivala u relevantnim međunarodnim interdisciplinarnim publikacijama.

Sagledavajući stručno i znanstveno djelovanje kolegice Miljenke Fischer Devetak, čini nam se da su rezultati vezani uz Križevce posebno značajni. Uz ostalo, tu su njenom zaslugom uspostavljene stručne veze Instituta s međunarodnom asocijacijom Ecovast. Veoma uspješno organizirala je u Križevcima 1990. godine međunarodni znanstveni skup u suradnji s Europskim vijećem za sela i male gradove (Ecovast-om) na temu *Arhitektonsko nasljeđe u izvangradskom prostoru*. Bila je glavni urednik zbornika referata simpozija u časopisu »Radovi Instituta za povijest umjetnosti« (15/1991). Problematika »malih gradova«, kojom se Miljenka intenzivno bavila, pribavila joj je osamdesetih godina članstvo u europskoj asocijaciji Ecovast, a u nekoliko mandata bila je njegovom potpredsjednicom. Njezino članstvo u Ecovast-u značajno se naplatilo u Domovinskom ratu. Prvo je njenom zaslugom Hrvatska, u vrijeme dok još nije bila samostalna, u bivšoj socijalističkoj Jugoslaviji, učlanjena u Ecovast posredstvom Instituta za povijest umjetnosti. Kako tada nije bilo moguće zasnovati podružnicu, Hrvatska je ipak, Miljenkinom promućurnom zaslugom, ušla u Ecovast na »mala vrata«. Potom je organizirala spomenuti znanstveni skup, na kojem je istodobno održan redovni sastanak Ecovast-ove radne grupe za ruralnu arhitekturu. Zapravo, bio je to prvi susret Ecovast-a u našoj zemlji, na kojem je sudjelovalo više od osamdesetak urbanista, arhitekata, povjesničara umjetnosti, etnologa i geografa iz osam zemalja Europe. Taj golemi posao obavila je Miljenka gotovo sama uz neznatnu pomoć ostalih kolega i suradnika iz Instituta. Kasnije, u novozasnovanoj Hrvatskoj državi osnovala je podružnicu Ecovast-a, te je s punim pravom postala njenom prvom predsjednicom.

O njezinim zaslugama u Domovinskom ratu na širenju istine o agresiji u Hrvatskoj na konferencijama Ecovast-a i u Vijeću Europe znade se nažalost premalo, jer je sva njena samozatajna djelatnost na tom važnom planu ostala skrivena od šire stručne javnosti. Pa i u samom Institutu bilo je malo privilegiranih koji su o njenim međunarodnim aktivnostima znali nešto više. A ukoliko se i znalo, sve se to prebrzo zaboravilo. Silni uloženi napor i sitno tkanje iz kojeg je isplela široku mrežu međunarodnih stručnih veza i kontakata, odvijalo se skromno i tiho, kao što i priliči njenoj naravi kojoj su uvijek bili važniji učinci od priznanja. Pored mnogobrojnih intervencija, dva događaja osvijetlit će tu njenu izuzetnu međunarodnu aktivnost. Svojim vezama s predsjedništvom Ecovast-a isposlovala je još u rujnu 1991. godine prvo izvještavanje hrvatske delegacije Ministarstva kulture u Vijeću Europe o sustavnom, barbarskom razaranju naših povijesnih

gradova i spomenika u brutalnoj agresiji na Hrvatsku. I drugo, na Generalnoj skupštini Ecovast-a u studenom 1991, održanoj u francuskoj pokrajini Alsace, na njezinu inicijativu održana je *Rasprava o Hrvatskoj*, koja je rezultirala *Rezolucijom* s osudom *brutalne agresije na Hrvatsku*. Takva ocjena rata u Hrvatskoj, u danom trenutku, bila je presedan u vrijeme dok Hrvatska još nije bila međunarodno priznata država i dok je cijela međunarodna javnost smatrala srpsku agresiju unutarnjim sukobom.

Briga za naslijeđene urbane vrijednosti, za kulturni krajolik, za etno-kulturu i eko-kulturu otvarala joj je široke vizure suvremenog sagledavanja prostora i svestrane tolerancije, što joj je otvorilo put u međunarodne asocijacije za pitanja graditeljskog i prirodnog nasljeđa, za međuljudske probleme višetetničkih i vjerskih zajednica i ljudskih prava uopće. Postupno je širila horizonte svojih interesa, postavši veliki borac za opća prava, za mir i jednakost. Nastavila je to svoje djelovanje i nakon odlaska iz Instituta. U Sloveniji se pridružila intenzivnom djelovanju svoga supruga dr. Silva Deve-taka u Institutu za etnične, regionalne in sociološke studije u

Mariboru, gdje je s jednakim entuzijazmom sudjelovala u organizaciji međunarodnih konferencija i uređivanju časopisa *Regional Contact*, sve dotle dok joj je njeno krhko i narušeno zdravlje to dopuštalo.

Neumorno je tako naša Miljenka tražila pravdu i toleranciju u miru i u Domovinskom ratu, zalažući se istim etosom za ljude, za naslijeđena kulturna dobra, za naše gradove i spomenike i za cjelokupno prirodno i kulturno okruženje. U toj domeni stalno je nastojala ispravljati ono što je ljudska nesmotrenost narušila ili uništila. Dobra, savjesna i plemenita širila je posvuda oko sebe duh tolerancije i humanih vrijednosti, što joj je u stručnim krugovima pribavilo ugled, premda ne i u mjeri koju je zavrijedila, a u kolegijalnim i ljudskim odnosima brojne prijatelje. Resile su ju dvije velike osobine – humanost i profesionalna etika. Stoga je teško zamisliti osobu kojoj plemenita Miljenka ne bi bila kolegijalni i dragi prijatelj. Njezino je djelo ugrađeno u doprinose Instituta za povijest umjetnosti, a njezin plemeniti duhovni lik urezan je u naša sjećanja.

Ivanka Reberski